

הומניזם ויהדות

התיתכן בין השניים הדברות?

צופיה מלר

אלא מחמת שבחר לעמוד בעולם על חזקתו שלו. להיות חילוני משמע להיות בלתי מחויב למצוות או חיובים שלא באו מהכרתו. ליטול אחריות. להיות ריבון על חייו.²

"חילוניות", כפי שאמר יאיר צבן במקום אחר "היא השקפה תרבותית-רוחנית ועמדה תרבותית-חברתית. היא, אמנם, בבחינת אנטי-תיזה לשיטתו של מימסד דתי, הבא

או שבין תרי"ג מצוותיו מצויה התביעה להשמדת עממים, לרדיפתם, או להנציח את השנאה להם!

לא תתכן הידברות על בסיס שיויוני גם בין מי שרואה עצמו אדון, לבין זו שהוא רואה אותה כשיפחתו, ואני מצטטת מתוך מסכת סנהדרין ל"ט: "אדם הראשון נטלו ממנו צלע אחת, ונתנו לו שיפחה לשמשו". כלומר, בין איש לאשתו, זו הפטורה ממצוות

לא תתכן הדברות בין הומניסט לבין מי שמתנשא על ה"גוי", או שבין תרי"ג מצוותיו מצויה התביעה להשמדת עמים או הנצחת השנאה להם

לכופ את אמונותיו, ערכיו והנורמות המחייבות שלו על כלל החברה, אולם, בהעמידה עצמה כאנטי-תיזה לכפייה הדתית, היא מייצגת לא ריקות, אלא דווקא מליאות מתחדשת של חיי הרוח והחברה³ הנה כי כן, הומניסטן וחילוני הם שמות תואר שווים ערך, או, כפי שהתבטא בעניין זה ד"ר אורי רפ, מראשוני ומחשובי ההומניסטים של תנועתנו, בספרו על ההומניזם: "אדם הומניסטי אינו יכול להיות הומניסטי... דתי, ואדם דתי אינו יכול להיות הומניסטי... כל אמונה דתית רואה את מקור ההוויה ואת מקור המוסר והערכים בישות שמעל ומעבר לאדם. הומניסט מעמיד את האדם במרכז ענייניו"⁴.

בימים קשים אלו, כאשר הפלגנות בחברה הישראלית והיהודית כולה גוברת, ועמן הסחטנות, שנאת האחר והתבדלות כיתתית רוויית מיסטיקה זרה, התנשאות בוטה, שלילה כוחנית של זכויות הזולת לחיות לפי דרכו, עולים ופורחים גם זרעי התרעלה של אלימות שקורבנה הגדול, אם כי, לצערנו, לא הראשון ולא היחיד, הוא האיש שבידו אחז בדש בגדו של השלום. רק פתח תקוה אחד נותר לנו בטרם נבלע בכאוס המאיים, והוא – **ההומניזם**.

(דברים שנישאו בפתיחת הכנס הדרשני השביעי, של הפדרציה הבינלאומית של היהודים ההומניסטים החילונים, מלון דן פנורמה, תל אביב, 10-8 באוקטובר, 1998)

1. גיתה, "פאוסט", חלק ראשון, תרגום יצחק כפכפי, ת"א, דביר, 1975, עמ' 99.
2. יזהר סמילנסקי, דתי לא דתי וחילוני. "שדמות", ע"ט, תשמ"א.
3. יאיר צבן, "הזהות היהודית החילונית ותכניה", כזה ראה וחדש", יהושע רש (עורך), ספריית הפועלים 1986.
4. ד"ר אורי רפ, "חילוניות יהודית כהומניזם חסר פשרות", "יהדות חופשית", 10, 1996.

עשה שהזמן גרמה, או בין גבר לאישה. שכן, היטב יודע היום לא רק ההומניסט, **כי מי שאין לו חובות, אין לו גם זכויות!**

כן לא תיתכן הידברות בין מי שרואה עצמו שליחו הבלעדי של אלוהים עלי אדמות, או משיח, לבין אלה שהוא רואה אותם כ"חמורו של משיח", ולא ארחיב בעניין אקטואלי זה....

התנאי השלישי הוצב על ידי אחד מגדולי ההומניסטים בכל הדורות, ג'ון סטיוארט מיל, בהעלותו את חופש הדיבור לערך לא רק בשם כבוד האדם, אלא, בראש ובראשונה, כדי שכל אדם יוכל להעמיד למבחן מחודש את דעותיו שלו, מתוך עימות מתמיד עם דעות סותרות. מסיבה זו אין הומניסט יכול להתווכח עם פונדמנטליסט, הן משום שזה האחרון בא לדיון מלכתחילה עם דעות שאין לבר-פלוגתא שלו זכות לערער עליהן בשום פנים ואופן, הן משום שהאפשרות לשכנוע טמונה בבסיס הרציונלי המשותף, ואילו הפונדמנטליסט בא לדיון מלכתחילה על בסיס אירציונלי, הגשי, מיסטי.

לפיכך, מי ששולל על הסף את חופש ההתבטאות והשמעת הדעה הפומבית מבעלי דעה, אמונה מנהגים ואורחות חיים שונים משלו, איננו יכול להיות שותף לא לויכוח ולא להידברות!

חילוניות כהשקפת עולם

הערך השני בשמו אנו מדברים הוא החילוניות, במובנה החיובי, האקטיבי והערכי. וכך מתאר יזהר סמילנסקי את עמדתו החילונית: "להיות חילוני הרי זה מתוך בחירה. לא די לא להיות דתי כדי להיות חילוני... חילוני אינו חילוני מחמת 'שנתרוקן לו', מחמת ' שאמונתו נתיבשה',

שני מושגים מונחים ביסודה של השקפת עולם, בשמה פועלת הפדרציה הבינלאומית של היהודים ההומניסטים החילוניים, והם:

ההומניזם והחילוניות היהודית.

המושג **הומניזם** איננו מצביע על תנועה מאורגנת ומסודרת של חברים רשומים. גם לא על שיטה פילוסופית ממוסדת בעלת אידיאולוגיה אחת משותפת לכל חבריה. המושג הומניזם בא לבטא אקלים רוחני המייצג תפיסות, דעות, שיטות פילוסופיות ואידיאולוגיות, שהן בחלקן לא רק שונות זו מזו, אלא, לעיתים, אף סותרות לכאורה, זו את זו.

הומניזם כאקלים רוחני

להומניזם כאקלים רוחני מסורת ארוכת שנים של ויכוח והידברות, הן באשר לעולמות התוכן שלו, הן באשר לתנאי קיומו:

הוא ניצב על שלוש תמוכות יסוד: הרציונליזם, שיוויון ערך האדם, וחופש הדבור והביטוי.

לא תתכן הדברות, ולא ייתכן ויכוח ללא יסוד הרציונליזם, כלומר, ללא נכונות לפתור בעיות על פי התבונה האנושית. ובדברנו על התבונה האנושית – אין הכוונה לאותם חוקים ומשפטים שנקבעו אי-פעם בשחר התרבות, ושבני האדם לדורותיהם חייבים להרכין ראש בפניהם, גם כאשר אין בהם כל היגיון, תבונה ורלבנטיות לחייהם, או כדבריו של גתה:¹

"חוקים ומשפטים עוברים כעין מורשת

כמו מחלה נצחית מדור לדור

הם נגררים כשיירה עיקשת

כובשים מקום אחר בלא מעצור.

תבונה נהיית לכסל, חסד לצרה.

אפילו נכד אתה, רע לך ומר.

ועל זכויות אדם, באשר אדם נברא

על כך, מה צר, הן בכלל לא מדובר!"

התנאי השני הוא **שיוויון ערך האדם**. שוויון בזכויות ובחובות, שוויון לעניין ההתחשבות בזולת ובכבודו, וזאת ללא התנשאות וללא כפייה מכל צד שהוא. שוויון כזה לא ייתכן בין אלה הרואים עצמם כנבחרים, לבין שאר בני האדם. לענייננו – לא תתכן הידברות בין הומניסט לבין מי שמתנשא על ה"גוי",

ד"ר צופיה מלר היא מרצה לחינוך בסמינר הקיבוצים